

Problema minorității maghiare din Transilvania în opinia publică românească și maghiară¹

Este evident că subiectul comunicării mele astfel enunțat ar presupune o serie de anchete pe teren, imposibil de realizat, sau cel puțin posibilitatea utilizării unor sondaje de opinie, serios realizate și desigur disponibile, adică publicate. Or, aceste sondaje sînt pentru moment inexistente sau secrete, atît în România cît și în Ungaria. Deci ceea ce-mi propun să prezint este evoluția percepției problemei minorității maghiare din România, mai ales în țară, pe baza unor materiale care nu sînt, desigur, decît partea aparentă a icebergului.

Spun „mai ales în România”, nu numai din cauza timpului limitat, ci îndeosebi fiindcă situația din Ungaria este mai bine cunoscută. Simplificînd, se poate spune că astăzi, în această țară, poziția opoziției democratice, care părea minoritară încă anul trecut, apare astăzi ca dominantă. Și dau un singur exemplu; manifestația ce a avut loc la Budapesta, la 27 iunie 1988, contra dictaturii lui Nicolae Ceaușescu și contra politicii de distrugere a habitatului rural, în ansamblu, care a reunit între 30.000 de participanți, după cifrele oficial recunoscute, sau.60.000, după organizatori.

În orice caz, a fost cea mai mare manifestație din 1956 și pînă acum, în Ungaria - o manifestație de solidaritate cu un popor dintr-o țară vecină. Două lozinci, care vor spune totul despre starea de spirit a manifestanților: „Nu Ardealul îl vrem, ci un trai omenesc în Ardeal”, și „Români, nu vă lăsați înșelați, maghiarii nu sînt dușmanii voștri.”

În ceea ce privește România, trebuie precizat de la început că situația este mult mai puțin clară decît cea din Ungaria, și în condițiile dictaturii de acolo, nici nu este de mirare, nici n-ar putea fi altfel. Interesează aici mai ales elementele, aspectele, aș zice, pozitive, cele care arată că există o speranță într-o înțelegere clară a problemei, pe de o parte, și dorința soluționării ei, pe de alta.

M-a interesat care era situația în anii 70, deci care era situația în momentul în care problema „nerespectării drepturilor minorității maghiare s-a pus public, de către minoritatea maghiară din România. Ea s-a pus în special după 1977. Am avut ocazia să cercetez, acum doi ani deja, o serie de scrisori trimise din țară la radio Europa Liberă - sursă foarte importantă de informații, pentru a cunoaște puțin starea de lucruri din țară. Dau cîteva exemple, extrase din anul 1984.

Se observă, în orice caz, că imaginea Ungariei este o imagine pozitivă, care e considerată ca un exemplu demn de urmat. Cîteva exemple. Un român, muncitor din Timișoara, care vorbește deja de problema minorităților și spune: „Germanii și sîrbii au mult de suferit, iar ungurii o duc mai bine, în cadrul minorității”. O ascultătoare din București insistă asupra faptului că în celelalte țări din est, și în primul rînd în Ungaria,

1 Publicat în *Dialog*, octombrie 1988 (Număr special), pp. 7-9.

dar și în Polonia și Cehoslovacia, nu se fac greșelile în politica economică ce se fac în România. Relevă deasemeni faptul că în Ungaria se respectă tradițiile populare și religioase. Un țăran spune: „Țăanii sînt mai bine tratați în Ungaria, la fel în Polonia, RD Germană și Cehoslovacia, decît la noi .” Un tractorist: „Parcă mă simt șocat cînd văd la televiziunea maghiară (deci se uita la televiziunea maghiară!) ce frumos se sărbătorește Crăciunul, cu fel și fel de colinde, iar televiziunea romană nu suflă nici un cuvînt.”

Într-un fel putem spune, pe baza acestor cîteva exemple, că terenul era pregătit contra propagandei oficiale. Însă este evident că problema percepției reale a acestor încălcări ale drepturilor omului, în ceea ce privește minoritățile, și în special ale celei „maghiare” - subiectul meu -, a intervenit mai tîrziu, de fapt la începutul anilor 80. Și aici cred că un rol l-a avut și emigrația română, ca și cea ungară. În ultimii doi ani, practic toți reprezentanții responsabili ai emigrației românești recunosc realitatea nerespectării drepturilor minorităților, în general, și ale celei maghiare în special, ceea ce nu era cazul la începutul anilor 80. Un singur exemplu: ne-au trebuit doi ani, din 1980 pînă în 1982, la Paris, unui comitet mixt româno-ungar, ca să putem redacta o declarație comună. Ni se părea foarte important să dăm această declarație comună, în care erau atinse cîteva probleme principale: problema frontierelor - nu se mai pune; problema identității naționale - trebuie respectată; problema opiniilor - nu trebuie avansate argumente de genul celor istorice, care se bat cap în cap, nu acolo este soluția, soluția viitorului nu poate fi decît într-o colaborare, cu atît mai mult cu cît nu avem între noi numai un contencios istoric negativ, ci și o experiență comună, realizări comune. Documentul a fost publicat, dar el nu a găsit unanimitate în exilul românesc.

Astăzi situația s-a schimbat, și continuăm acest tip de colaborare între emigrații. Dau exemple recente: Liga română pentru respectarea drepturilor omului și Liga maghiară, ambele de la Paris, au lansat în ultima vreme mai multe campanii comune, de exemplu un text trimis Parlamentului European, semnat împreună, contra politicii de distrugere a satelor din România; sau, mai recent, un demers comun pentru a obține din partea Federației internaționale a drepturilor omului ca să trimită o misiune în Ungaria, pentru ca să se ocupe de situația refugiaților din România - unguri și români.

Ceea ce este totuși mai interesant, desigur, este ceea ce se întîmplă în țară. Pînă de curînd, în afara acestui sentiment diferit și neașteptat în rîndul populației față de Ungaria, problema respectării drepturilor nu se pune, din cîte am putut să-mi dau seama, decît din 1984, și mai ales din 1986. De exemplu, în 1984 am găsit în presa centrală, în „România liberă”, un articol semnat de criticul Nicolae Manolescu, „Rolul culturii” - un articol extrem de curajos în acea vreme, fiindcă este un răspuns indirect dat cărților publicate în România și care provocaseră multe reacții în sînul minorității maghiare - mă gîndesc în mod special la cartea lui Lăncrănjan. În acest articol, Manolescu preia din discursurile lui Iorga, din 1918, 1923 și mai tîrziu, ca să spună care ar trebui să fie poziția noastră. Astfel, Iorga spunea, în 1918 la Oradea: „În Ardeal nu a fost niciodată democrație, aceasta a fost adusă de noua orînduire. Bazat pe principiul egalității, statul trebuie să sprijine cultura de toate limbile. Nici o clipă nu vreau ca maghiarii să devină români. Dimpotrivă, să-și păstreze cultura, să-și respecte trecutul. Dacă pot face aceasta, voi fi mulțumit, și siguranța statului, tocmai prin libertatea lor, va fi o' fortăreață pentru toți.”.... „E frumos atunci

cînd noi recunoaștem că ungurii sînt o populație ale căror drepturi trebuie respectate. Ei recunosc, pe de altă parte, că noi sîntem aici principalul element de viață și caută cu înțelegere condițiile în care ar putea colabora cu noi” ... „Pentru minoritățile pe care le cunoaștem, pentru minoritățile pe care nu trebuie să le considerăm minorități, cred că trebuie să fie asigurat tot ce se cuprinde în legile țării și ceea ce se cuprinde în omenia ce izvorăște din sufletul poporului român. Cine lucrează altfel este în afară de legile moralei, este în afară de civilizația timpurilor noastre și, adaug, este în afară de tradițiile nobile și adevărate ale acestui popor român. Durerile lor trebuie să le tratăm cu blîndețe și răbdare, să nu se toarne oțet pe rănile care sîngerează. Cine varsă oțet pe rănile sîngerînde, fără îndoială poate cîștiga o mare popularitate, dar să știu că toate pietrele din țara românească se aruncă asupra mea și asupra prietenilor mei, acest lucru nu l-aș face.”

Interesant este faptul că Nicolae Manolescu a reușit să publice acest articol în „România Liberă”, în 1984, în plină campanie de propagandă șovină Ceaușescu. Însă, de fapt, primele demersuri comune nu datează decît din anul următor, din 1985: declarația comună semnată de Dorin Tudoran, Geza Szocs și Marius Tabacu, care cerea respectarea drepturilor minorităților și cerea ca o comisie internațională să cerceteze pe teren care este realitatea.

Din 1986, lucrurile devin mult mai clare. Pe de o parte, avem scrisori ce parvin din țară trimise postului Europa Liberă - scrisori ce au fost publicate și într-un număr special din Dialog. E vorba în primul rînd de scrisoarea unui uniat din Transilvania, care spune printre altele: „Sînt ferm convins că problema româno-maghiară, relația româno-maghiară, situația minorității maghiare și atitudinea noastră față de ea reprezintă astăzi problema cheie a existenței românești.” El se ridică deasemeni împotriva politicii lui Ceaușescu: „De ce oare în România lui Ceaușescu, întregul aparat al propagandei de partid pedalează exclusiv pe fapte ce instigă la ură și razbunare? De ce oare pînă și biserica ortodoxă, chemată să slujească dragostea față de aproapele nostru, răscolește azi numai faptele durerii de odinioară, retipărind în monstruoase antologii, cum este aceea Intocmita de dl Fătu, protejatul dlui Drăgan, tot ceea ce presa legionară a știut să furnizeze contra ungarilor?” (El se referă, bineînțeles, la publicația Mitropoliei de la Sibiu, scoasă de Antonie Plămădeală, care a publicat, înainte de apariția cărții în librării, sub formă de foileton, cartea lui Fătu.) Cînd a scris această scrisoare, el se gîndea că e singurul român care gîndește altfel. A primit imediat un răspuns de la un alt român, care merge mai departe, într-un fel; el spune: „În forul intim al fiecăruia dintre noi, această problemă (maghiară, n.n.) este o gravă problemă de conștiință. Nu poziția noastră față de unguri implică principalul pericol, ci poziția noastră față de noi înșine, față de națiunea română. Mitocănia meschină a așa numitei „politici naționale” este doar reversul complet al regimului de la București, și măsurile deschise sau ascunse care sînt luate împotriva minorităților reprezintă bacșișul cu care ar vrea să ne cumpere dl Ceaușescu. S-a deformat nu numai imaginea României în ochii lumii, s-a deteriorat grav și imaginea pe care o avem noi despre propria noastră ființă națională.”

În 1986 avem deja în programul unei mișcări clandestine din România - Acțiunea Democratică Română - punerea clară a problemei respectării drepturilor minorităților naționale. Tot în 1986, un fost membru al partidului național țărănesc, Ion Puiu, împreună

cu o serie de tineri printre care Florian Rusu, care aderă la partidul național țărănesc, deși sînt născuți după război, trimit unguirilor o scrisoare deschisă de solidaritate - un mesaj în legătură cu comemorarea a 30 de ani de la revoluția din 1956. În același an, Florian Rusu încearcă să creeze, împreună cu alți tineri, toți declarați membri ai partidului național-țărănesc, o ligă pentru apărarea drepturilor omului, depunînd hîrtiile la tribunalul de la București. Au fost dați afară din slujbe și arestați pentru parazitism, practic în aceeași zi. În acest program, unul dintre puncte este cel al respectării drepturilor minorităților.

În 1987 există mai multe demersuri venite din România. De pildă, acel manifest semnat de simpatizanți ai sindicatului liber, care pun problema respectării drepturilor minorităților. Apoi apariția unei mișcări clandestine – „România Liberă” - care există mai ales în Banat și Transilvania, și care reunește români, maghiari, germani. După cum se știe, la sfîrșitul anului 1987, doi dintre membrii acestei mișcări ajung la Budapesta și încep o acțiune care a reușit să devină o mișcare importantă în momentul de față, mișcare ce reunește peste o sută de membri, care editează un ziar – „România Liberă” - cu ajutorul Opoziției Democratice Maghiare, ziar care deja circulă în Transilvania. În fiecare număr al ziarului ei pun problema respectării drepturilor minorităților. Voi cita numai două puncte foarte scurte din „Declarația și Apelul” acestui grup: „Ne declarăm solidaritatea cu toate popoarele și naționalitățile care au fost lezate prin politica internă și externă a guvernului actual, în întregime aservită intereselor familiei Ceaușescu. Afirmăm cu convingere că națiunea română prețuiește valorile autentice democratice și dorește respectarea necondiționată a principiilor și acordurilor internaționale vizînd drepturile omului precum și ale minorităților naționale, culturale și religioase.”

Mai sînt o serie de exemple, toate venite din țară. În 1988, Doina Cornea și Vasile Vălușescu, de exemplu, fac o declarație comună în care vorbesc de drepturile popoarelor (utilizează acest termen) din România - unguri, germani ș.a.m.d. -, care au un destin comun, și condamnă violarea acestor drepturi.

Mai recent, în ultima mișcare care a apărut în România - mă refer la crearea sindicatului „Libertatea” de către șapte foști deținuți politici de la Aiud -; în programul lor este pusă din nou problema respectării drepturilor minorităților, cu multe detalii chiar.

În concluzie, ceea ce am arătat aici nu reprezintă, fără îndoială, poziția majorității, pe care nu o cunoaștem, și într-o țară ca România n-o vom putea cunoaște, cît timp nu vom putea avea niște sondaje normale, făcute în condiții normale. Este însă clar că există o dinamică evidentă în această chestiune a percepției problemelor minorității ungare de către români. Important este deasemeni că, pentru prima oară, există o acțiune comună între unguri și români, nu numai la Budapesta, ci și în țară: textul lansat de Doina Cornea, în luna august, contra distrugerii satelor; scrisoarea deschisă adresată lui Nicolae Ceaușescu a fost semnată deja, într-o primă etapă, de 12 persoane - români din Transilvania - și, într-o a doua etapă, de alte 6 persoane - unguri de la Cluj - care s-au alăturat acestei acțiuni.

În discuția care va urma vom vorbi poate mai mult despre poziția ungară, care este în momentul de față mult mai avansată decît poziția românească. Opinia publică ungară a făcut un mare pas înainte și cred că este de datoria noastră să încercăm să influențăm opinia publică românească, pentru a face același pas.